

УДК 316.735

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2026.110.6>

С. Л. КАТАЄВ

доктор соціологічних наук, професор
Класичний приватний університет
ORCID: 0000-0003-3140-6540

Я. В. ЗОСЬКА

доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри філософії та соціології
Маріупольський державний університет
ORCID: 0000-0003-0407-1407

ТРАДИЦІЙНІ ЦІННОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ ПОСТМОДЕРНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У статті розглядається специфіка функціонування традиційних цінностей у сучасному українському суспільстві, яке характеризується як гібридне поєднання традиційного, модерного та постмодерного типів. Особлива увага приділяється взаємодії різних соціокультурних типів особистості, зокрема напруженню між традиційною та постмодерною моделями ідентичності. Показано, що в умовах постмодерного середовища традиційна особистість стикається з кризою ідентичності, втратою авторитетів, труднощами адаптації до швидких соціокультурних змін та нерозумінням нових культурних кодів.

Обґрунтовано, що повномасштабна війна виступає чинником, який одночасно посилює як традиційні, так і постмодерні тенденції. З одного боку, війна актуалізує базові традиційні цінності – колективну солідарність, патріотизм, релігійність, значущість родини та чіткі моральні орієнтири. З іншого боку, вона стимулює розвиток цифрових технологій, інформаційних практик і множинності наративів, що є ознаками постмодерного суспільства.

Проаналізовано соціальні наслідки цього поєднання, зокрема зростання ціннісних конфліктів, міжпоколінних розривів та культурної фрагментації. Підкреслюється, що в умовах війни відбувається тимчасовий перерозподіл ціннісних акцентів на користь традиційних норм, однак це не означає витіснення постмодерних рис. Натомість формується адаптивна модель поведінки, в межах якої індивіди поєднують різні ціннісні орієнтації залежно від соціального контексту.

Зроблено висновок, що сучасна українська соціальна реальність є динамічною системою, де традиційні цінності не зникають, а трансформуються й відтворюються у нових умовах, особливо в періоди суспільних криз.

Ключові слова: традиційні цінності; постмодерне суспільство; українське суспільство; соціокультурна трансформація; війна; ідентичність.

© С. Л. Катаєв, Я. В. Зоська, 2026

Постановка проблеми. Українське суспільство, з точки зору свого цивілізаційного статусу, є комбінованим, тобто поєднує в собі риси традиційного, модерного та постмодерного типів цивілізації.

Ця парадигма відображає перехідний стан країни, яка одночасно намагається завершити модернізаційні процеси (індустріалізація, інституційні реформи, формування нації) та інтегруватися у постіндустріальний глобальний простір. [1]

У сучасному українському суспільстві чітко простежуються риси постмодерності: інформаційний плюралізм, фрагментація ідентичності, цифровізація та віртуалізація життя, а також зниження довіри до універсальних істин і авторитетів. Водночас ці риси не замінюють модерні, а співіснують із ними, формуючи складну гібридну соціальну реальність.

Водночас сучасне українське суспільство зберігає низку рис традиційного типу – передусім у сфері повсякденних практик, цінностей і неформальних відносин. Вони проявляються у важливості родини, релігії, звичаїв і соціальних зв'язків та співіснують із модерними інституціями, формуючи гібридну соціальну модель.

Відповідно до кожного з цих типів існують соціокультурні типи особистостей. Виходячи з цього, в суспільстві існують проблеми взаємодії певного типу особистості з несумісним для цього типу цивілізаційним компонентом. Одна з цих проблем є співіснування традиційного типу особистості в середовищі постмодерної складової суспільства. Під час війни ця проблема загострюється через те, що, з одного боку, війна посилює традиціоналізм суспільства, а з іншого боку, війна інтенсифікує постмодерністські риси через цифровізацію війни.

Завдання статті полягає в аналізі взаємовідносин традиційності та постмодерну рід час війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика співвідношення традиційного, модерного та постмодерного в українському суспільстві активно досліджується у вітчизняній соціології та соціальній філософії. Значна частина праць присвячена визначенню цивілізаційного статусу України та аналізу її як гібридного соціокультурного утворення.

Зокрема, у дослідженні Наталії Півоварової підкреслюється, що українська соціокультурна реальність поєднує риси модерну та постмодерну, а також демонструє перехід до постматеріалістичних цінностей. Авторка акцентує увагу на незавершеності модернізаційних процесів, що зумовлює співіснування різних типів соціальних практик [1].

Питання характеристик постмодерного суспільства та його впливу на соціальні інститути розглядає В. Щербина. У її працях постмодерн описується як стан фрагментації соціальної реальності, послаблення нормативних структур і зростання ролі індивідуального вибору, що призводить до трансформації соціальної солідарності [2].

Соціокультурний вимір постмодерної особистості досліджує Ганна Чайка, яка аналізує самодетермінацію індивіда в умовах ціннісного релятивізму. Авторка підкреслює зростання значущості автономії, внутрішніх мотивацій і індивідуальних життєвих стратегій, що є характерними для постмодерного типу особистості [3].

В українській науковій думці також простежується інтерес до проблеми трансформації традиційних цінностей у сучасному суспільстві. Дослідники відзначають, що попри процеси глобалізації та цифровізації, традиційні інститути – родина, релігія, локальні спільноти – зберігають значний вплив на формування соціальної поведінки та ідентичності.

Окремий напрям становлять праці, присвячені впливу війни на соціокультурні процеси. У цих дослідженнях наголошується, що війна актуалізує традиційні цінності – колективізм, солідарність, патріотизм – і водночас посилює використання постмодерних інструментів, таких як інформаційні технології та медійні наративи.

Таким чином, україномовна наукова література демонструє узгоджену позицію щодо гібридного характеру українського суспільства та складної взаємодії традиційних і постмодерних елементів, що особливо виразно проявляється в умовах соціальних криз і воєнних викликів.

Виклад основного матеріалу. Традиційна особистість у постмодерному суспільстві стикається з низкою глибоких проблем, пов'язаних із руйнуванням усталених норм, цінностей і моделей соціальної поведінки. Основні труднощі включають кризу ідентичності. Традиційна особистість, яка була сформована в умовах стабільної соціальної структури (родина, релігія, громада), у постмодерному середовищі часто втрачає «якір» для самоусвідомлення. Постмодерн культивує множинність, фрагментарність і гнучкість ідентичностей, що може викликати дезорієнтацію й тривогу.

Інша проблема пов'язана з втратою авторитетів та норм. У традиційному суспільстві авторитетами виступають батьки, вчителі, священники, лідери громади. Постмодерне середовище деконструє ці авторитети, висміює ієрархії, що змушує традиційну особистість почуватися невпевнено або навіть маргіналізовано.

Наступною проблемою є складнощі з адаптацією до швидких змін. Постмодерне суспільство відзначається нестабільністю, постійними змінами в культурі, комунікації, технологіях. Для традиційної особистості, яка звикла до сталої логіки буття, це може бути джерелом стресу, розгубленості та опору змінам.

Проблемою є також нерозуміння культурних кодів постмодерну. Іронія, симуляція, гіперреальність, гібридність – характерні риси постмодерної культури. Традиційна особистість часто не сприймає або не розуміє ці коди, що призводить до культурного відчуження.

Існує також ціннісний конфлікт. У постмодерному суспільстві немає єдиної істини чи моралі – це релятивізм. Для традиційної

особистості, яка дотримується чіткої системи моральних координат, це створює внутрішній конфлікт і потребу або в ізоляції, або в постійному переосмисленні своїх переконань.

Традиційні люди можуть почувати себе «зайвими» серед молоді, міського населення або представників креативного класу. Їх спосіб життя, манера мислення й мова можуть сприйматись як «застарілі», що ускладнює інтеграцію в сучасне середовище.

Ці труднощі особливо актуальні для людей старшого покоління, представників релігійних чи етнічних меншин, сільського населення або тих, хто вихований у традиційних патріархальних родинах.

В епоху постмодернізму суспільство в цілому, а також його окремі інституції втрачають можливість вливати на свої членів, які живуть за законами спонтанної поведінки і задоволення власних інтересів, що постійно змінюються. Фокус на свободі особистісного вибору призводить до втрати соціальних цінностей, які могли б згуртувати суспільство. Спостерігається соціальна дезінтеграція, що послаблює соціальну згуртованість, інтеграцію, солідарність.

Постмодерністське суспільство може сприяти розвитку песимізму та відсутності надії у людини. Індивідуальні бажання важливіші, ніж групові та класові інтереси. Гедонізм вітається більше, ніж будь-які форми спільних дій.

Серед українців поступово збільшується частка людей змішаного або постмодерного типу за рахунок молодішої генерації населення. Тобто саме молодь відчуває на собі усі впливи постмодернізму.

Молоді, добре освічені українці поділяють цінності епохи постмодернізму. Потреба в автономії як бажання діяти на основі власних переконань, ідей, мотивів задля досягнення власних життєвих цілей – це основа способу життя у постмодерністському суспільстві, це головна цінність такого суспільства. Дослідники приділяють значну увагу докладному аналізу рис постмодерної людини [4]. [5].

Традиційна особистість втрачає стабільність і статус, не володіє «мовою» нової культури, відчувається чужою у середовищі постмодерної гнучкості, технологічної динаміки та релятивізму.

Переїзд до міста селян призводить до втрати релігійних і родинних орієнтирів. Молодь адаптується, але старше покоління страждає від соціальної ізоляції.

Відбувається зміна гендерних ролей у сім'ї (жінка – не лише мати, а й працівниця, активістка, тощо) часто викликає спротив у традиційно орієнтованих чоловіків

Традиційно орієнтовані люди часто негативно сприймають легалізацію та видимість ЛГБТ.

Постмодерне середовище формує особистість, орієнтовану на TikTok, меми, гейміфікацію знання. Традиційна особистість залишається в парадигмі «читання книг», переглядання телевізора, що призводить до непорозуміння і культурного розриву.

Комбінований характер суспільства впливає і на особливості сучасної війни. Вона також набуває комбінованого характеру. Так, війна є ознакою, рисою традиційного суспільства, адже вона ведеться з мотивів традиційного типу: захист держави, території, нації. Ці мотиви для людини постмодерного суспільства не є пріоритетними, адже ця людина радикально індивідуалістична, для якої цінності держави, нації, території не є внутрішньо значущими. Ці цінності значущі для модерної та традиційної особистості. Ментальна специфіка постмодерного суспільства характеризується тим, що «не існує загальноприйнятої «правди», не існує «об'єктивної» думки, не існує загальної цілі для всього суспільства. Кожна людина має сама собі поставити життєву мету, виходячи із власних цінностей і мотивів, і прожити власне життя, виходячи з власних переконань» [3].

Тим не менш, війна набуває модерного характеру через застосування техніки модерного суспільства (важке озброєння). Сучасна війна також має постіндустріальні, постмодерні риси завдяки широкому застосуванню інформаційних технологій. Сучасні війни не в повному обсязі є традиційні. Інформаційні війни, цифрові мережі, індивідуальні медіа – це глибоко постмодерні явища. Тобто форма війни часто посилює саме постмодерні механізми (фрагментацію, конкуренцію наративів), а не лише традиційні.

Війна призводить до парадоксальної ситуації, коли в моральній царині постмодерна особистість програє у суспільній свідомості традиційній особистості. Війна вимагає від людини таких традиційних рис, як відданість нації, державі, релігії, родині, в цілому суспільним цінностям, які природно притаманні традиційній людині. Постмодерна людина під час війни вимушена підлаштовуватися під суспільні вимоги. Вона вимушена в постмодерному суспільстві поводитися як людина традиційна. Адже парадокс полягає в тому, що війна налаштовує постмодерне суспільство на якості суспільства традиційного. Постмодерна людина мімікрує під традиційну. Отже, під час війни навіть у постмодерному суспільстві традиційна особистість транслює свої цінності як суспільно обов'язкові для всіх.

Не слід сприймати це твердження як «закон», а як спостереження про тенденцію, що відображає реальність.

Традиційна особистість транслює укоріненість у колективних ідентичностях та стійких цінностях (нація, релігія, сім'я). Тож війна як екстремальний стан суспільства посилює запит на колективну солідарність, точні моральні орієнтири («свій/чужий»), дисципліну та жертвовність. Решта суспільства сприймає ці цінності як необхідні в кризові для країни часи.

У цьому сенсі суспільство тимчасово «збирається» довкола традиційніших цінностей.

Але не слід спрощувати реальну ситуацію. Не відбувається повної «перемоги» традиційної особистості. Навіть під час війни люди

зберігають постмодерні риси: критичне мислення, іронію, численні ідентичності. Просто частина їх відходить на другий план.

Це не так мімікрія, як адаптація. Людина не обов'язково «прикидається традиційною» – вона може щиро перерозподіляти пріоритети. Війна змінює контекст, а не «викриває справжню суть».

Цінності не стають абсолютно обов'язковими всім. Так, виникає тиск конформізму, але в сучасних суспільствах майже завжди залишається простір для незгоди – хай із ризиками.

Отже виникає важливий ефект, що під час війни суспільство посилює «традиційні» норми та очікування, а індивідуалізм частково обмежується.

Але твердження в такому вигляді надто бінарне: це не постмодерн програє традиції, а скоріше тимчасовий перерозподіл акцентів між ними.

Висновки. Таким чином встановлено, що сучасне українське суспільство характеризується гібридною природою, поєднуючи риси традиційного, модерного та постмодерного типів. Такий стан зумовлений незавершеністю модернізаційних процесів і одночасною інтеграцією до глобального постіндустріального простору.

Доведено, що в умовах постмодерного середовища традиційні цінності не зникають, а трансформуються та продовжують відігравати важливу роль у структурі соціальної реальності. Вони зберігаються передусім у сфері повсякденних практик, родинних відносин, релігійних орієнтирів і неформальних соціальних зв'язків, формуючи основу соціальної стабільності.

Виявлено, що співіснування різних соціокультурних типів особистості породжує низку суперечностей, зокрема конфлікти цінностей, кризу ідентичності та труднощі адаптації традиційної особистості до умов постмодерного суспільства. Це проявляється у втраті усталених авторитетів, нерозумінні нових культурних кодів і зростанні соціальної фрагментації.

Обґрунтовано, що війна виступає ключовим чинником трансформації соціальних процесів, посилюючи водночас як традиційні, так і постмодерні тенденції. З одного боку, вона актуалізує колективні цінності – солідарність, патріотизм, відданість державі та родині, сприяючи тимчасовій консолідації суспільства навколо чітких моральних орієнтирів. З іншого боку, війна інтенсифікує постмодерні риси через розвиток цифрових технологій, інформаційних практик і множинності наративів.

З'ясовано, що в умовах воєнного стану відбувається не витіснення постмодерних характеристик, а їх часткове відступлення на другий план із одночасним посиленням традиційних цінностей. Такий процес має адаптивний характер і відображає зміну соціального контексту, а не фундаментальну зміну типу суспільства.

Отже, сучасна українська соціальна реальність постає як динамічна система, в якій традиційні, модерні та постмодерні елементи

перебувають у стані постійної взаємодії. Війна як екстремальний соціальний чинник тимчасово змінює баланс між ними, підсилюючи значущість традиційних цінностей, але не скасовуючи загальної тенденції до постмодернізації суспільства.

Список використаної літератури

1. Pivovarova, N. P., & Khliapatura, V. M. (2015). Українська соціокультурна реальність: модерн чи постмодерн, матеріалізм чи постматеріалізм? *Грані : науково-теоретичний альманах*, 18(2), 97–104. URL: <https://doi.org/10.15421/1715048>
2. Щербина В.В. Особливості постмодерного суспільства з погляду західної соціології постмодернізму. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 2011, вип. 52.
3. Чайка Г.В. Психологічні характеристики людини постмодерну і самодетермінація особистості. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i13/41.pdf>
4. Jameson Fredric (1991) *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press
5. Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books/Hachette Book Group.

Kataev S. L., Zoska Ya. V. Traditional values in postmodern society during the war

The article examines the specifics of the functioning of traditional values in modern Ukrainian society, which is characterized as a hybrid combination of traditional, modern and postmodern types. Special attention is paid to the interaction of different socio-cultural types of personality, in particular the tension between traditional and postmodern models of identity. It is shown that in the conditions of a postmodern environment, a traditional personality faces an identity crisis, loss of authority, difficulties in adapting to rapid socio-cultural changes and misunderstanding of new cultural codes.

It is substantiated that full-scale war acts as a factor that simultaneously strengthens both traditional and postmodern trends. On the one hand, war actualizes basic traditional values – collective solidarity, patriotism, religiosity, the importance of the family and clear moral guidelines. On the other hand, it stimulates the development of digital technologies, information practices and the plurality of narratives, which are signs of a postmodern society.

The social consequences of this combination are analyzed, in particular the growth of value conflicts, intergenerational gaps and cultural fragmentation. It is emphasized that in conditions of war there is a temporary redistribution of value accents in favor of traditional norms, however, this does not mean the displacement of postmodern features. Instead, an adaptive model of behavior is formed, within the framework of which individuals combine different value orientations depending on the social context.

It is concluded that modern Ukrainian social reality is a dynamic system where traditional values do not disappear, but are transformed and reproduced in new conditions, especially in periods of social crises.

Key words: traditional values; postmodern society; Ukrainian society; sociocultural transformation; war; identity.

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026